

FANTOVI DVORI

JADRAN KALE
Muzej grada Šibenika
Gradska vrata 3, 22000 Šibenik
Sveučilište u Zadru
Novi kampus, 23000 Zadar

UDK 72.023:691.2
Pregledni članak
Review paper
Primljeno/Received: 16.04.2014.
Prihvaćeno/Accepted: 23.04.2014.

Fantovi dvori su sklop suhozidnih građevina, površina i ograda objedinjenih zidom i pristupom, koji se nalazi u selu Ivinj kod Tisnoga. Sklop je vrlo zanimljiv jer ga je po nizu pokazatelja moguće datirati u dio XVII. stoljeća. Budući da je datiranje suhozidnih građevina van naselja uobičajeno tek za prethistorijske gradine i antičke limitacije pôlja, s jednim izuzetkom Šuplje gromile čija je datacija u srednji vijek predložena analogijski, Fantovi dvori mogu predstavljati vrijedan primjer evaluacije vernakularne arhitekture i kulturnih krajolika. Opisu sklopa i sastavnicama datacijske argumentacije pridodan je i nacrt plana upravljanja kulturnim dobrom.

Ključne riječi: suhozidi, kulturni krajolik, bunja

Fantovi dvori su sklop suhozidnih građevina, zidova, ograda i prolaza u selu Ivinj kod Tisnoga čija obilježja omogućuju datiranje njegove gradnje.¹ Datiranje suhozida uobičajeno je samo u jednoj vrsti morfoloških situacija, i to samo za jedno razdoblje – kad se radi o prethistorijskim gradinama. Datiranja ovakvih vernakularnih građevina su vrlo rijetka. Stoga ćemo na ovom mjestu pokušati iskoristiti interpretacijski potencijal Fantovih dvora, krenuvši od datacijskih teškoća preko situacijskih sastavnica datacije do ukupne evaluacije građevine i izgleda za njeno očuvanje.

Postavljanja vremena starosti posve suhozidnih građevina uvriježila su se kao okolnostna i intuitivna. Kako je u monografiji Grapčeve špilje pisao arheolog Grga Novak, "ljudi koji su živjeli na Hvaru u to [eneolitičko] doba stanovali su u kućama kojih još

¹ Geografske koordinate Fantovih dvora su 43,7907 stupnjeva sjeverne geografske širine i 15,6847 stupnjeva istočne geografske dužine. Mogu se lako pronaći po spomeniku postavljenom uz pristupne stepenice, na kojem je idući tekst: "Na logor prvoboraca Tješnjani podižu ovu spomen ploču u znak Dana ustanka 13. VIII. 1941., Mj. O. S. B. N. O. R. 13. VIII. 1949." (Spomenici 1980: 365). Fantovi dvori su poslužili kao skrovište pokretu otpora, u koji je Mate Salamun iz Tisnoga došao i prije stizanja talijanske vojske. Po prisjećanju Šime Salamuna iz Tisnoga, r. 1933. godine.

ima po otoku mnogo, a neke potječu svojim razvalinama još iz neolita" (Novak 1955: 57). Argumentiranje postojećih trima kao preostatka prehistorijskih nastambi temeljio je na navodnom ostatku kulturnog sloja u trimu koji je danas neutvrdiv i po citiranom nalazu je vjerojatnije kako se radi o tumulu. Preostala dva široko navođena pokazatelja prastare nastambne funkcije ovakvih građevina također su deplasirana, jedan ciljajući na simboliku nastambe u šupljoj bazi liburnskog cipusa (Suić) a drugi krivo tumačeći podzemnu prostoriju kao "bunju" u srednjovjekovnoj listini. Ova smo posredna datiranja podrobnije raščlanili na drugom mjestu (Kale 1998.). Okolnosne i intuitivske datacije suhozidnih građevina u osnovi etnologiji odriču status znanosti, zaobilazeći metode etnografije ne bi li dosegle respekt područja ekspertize poput arheologije. Kao ogledni primjer etnografskog diletantizma možemo uzeti datiranje i tipologiju slikovitog sklopa bez unutrašnjih prolaza na Hvaru, predstavljenog kao "poljski majur ilirskog tipa" po kojem se kopalo ne bi li se našao stari kulturni sloj, kojem se znao vlasnik no nije mu se postavilo nijedno pitanje o nastanku građevine koncem XIX. st. "ali vrijeme nastanka neće biti moguće utvrditi dok se ne nađu kulturni ostaci". Paradoksalno, građevina se u isti mah rezimira kao "etnografski spomenik" (Skrivaneli 1977: 33). Na drugom mjestu se za nevelike bunje unutar prostranog imanja spremno pretpostavlja kako "njihov dominantan smještaj na prijevoju iznad zaljeva ukazuje na to da su možda nekoć imale funkciju skloništa za veći broj ljudi ili čak naselja, možda se radi o Liburnima (...); za konačno rješenje o starosti i porijeklu ovih bunja bilo bi potrebno izvršiti i arheološka iskapanja", previđajući njihov gospodarski smještaj oko nespomenute zahtjevne građevine s početka XIX. stoljeća.²

Periodiziranje suhozidnih građevina i suhozidnih krajolika u prehistoriju dio su ideologema starosti na kakav se oslanjaju politički programi tzv. zaštite tradicijskih vrijednosti, predstavljajući lokalne osobitosti kao vrijedne ne zbog svojih kreativnih prilagodbi i rješenja već zbog predmnijevane starosti. Okolnostne datacije se lome već zbog ambijentalnih uvjetovanosti, jer ovakvih građevina nema svugdje gdje to omogućuju sastav tla i slojnice stijena. Nema ih integriranih u ziđa prehistorijskih zdanja, jer su nad kružnim osnovicama

² Iz izlaganja Nade Kräusel (kasnije Gjetvaj) na redovitom godišnjem stručnom skupu Hrvatskog etnološkog društva u Zagrebu 1965. godine, po etnografiji iz 1956. godine. Riječ je o imanju Paukuša na području Bikarac kod Šibenika.

nastambi drvene konstrukcije krovišta istrulile i nestale. Kao vernakularna rješenja su bile cijenjene jer nisu iziskivale vapno, kakvo se inače za izgradnju kuća imalo posebno pripremiti uz svoju cijenu u okolišu (vapnenice su ovisile o opskrbljivosti velikim količinama gorivog drveta, pustošeći vegetaciju u kakvoj je manjkalo stabala). Također im u gradnji nisu trebali privremeni podržavajući potpornji, kakvi su nužni pri gradnji pravog luka i pravog svoda. Takva je premisa bila odlučujuća, jer su potporno sposobni trupci potrebni u gradnji kuća na otocima i na samoj obali (gdje je najveći dio lažno svođenih građevina) morali biti dobavljeni iz područja velebitske Podgore ili dublje u klimatskom zaobalju.

Pouzdana arhivska potvrda krčke "komarde" kao poljske kućice iz 1577. godine (Horvatić 2000: 18) svjedoči nam kako su lažno svođene građevine kroz našu starinu doista bile poznate. Međutim, njihova zastupljenost se u najvećoj mjeri tiče modernog vremena. Velik dio starih kultura se odnosi na krška polja nad čijim su prisojnim rubovima nastajala sela. Takva su naselja bila rezultat situacijskih kombiniranja starijih seoskih općina s feudalčevim naseljavanjem obrađivača uz glavne poljodjelske resurse svojeg lona. Uz more su lokalno važni uzgoji žitarica u krškim poljima ulaskom u veće i stabilnije državne poretke žito počeli opadati, razmjenjujući ga i trgujući s udaljenijim zajednicama, dok su polja postupno vitizirana. Iz ovog razloga mnogi krški tereni toponimijski čuvaju spomen na krupnu stoku korisnu za oranje, kakva se u današnjim vinogradima i maslinicima već odavno ne može zamisliti. Kako je to već uočio Sven Kulušić, prvi krajobrazni znak razgradnje aristokratskog poretka su karakteristično smještene pudarice, često komunalno korisne stražarnice sagrađene na ovakav ekonomičan vernakularni način, koje su sa svojim ulazima okrenutima na jug nadzirale vrijedne posjede (Kulušić 1999:63). Stariji težak nije imao gospodarskog interesa ulaziti u takve gradnje jer mu se obveza sastojala u daći procijenjenog ploda, ma koliki takav iznosio i bio on pomno čuvan ili ne. Najbrojnije gradnje lažno svođenih građevina stoga su vezane uz agrarne reforme i defeudalizaciju zemljišnog vlasništva, kad bivši koristovni vlasnik postaje i gospodarem zemljišta i sav postignuti i sačuvani plod ide njemu na korist. Zato je datiranje ovih građevina ujedno i datiranje s njima sraslog kulturnog krajolika. U tom smislu se predložena srednjovjekovna datacija Šuplje gromile u Bilicama kod Šibenika (Juvanec 2000.) još ne može provjeriti, jer je prva

lokalna katastarska izmjera iz vremena prije agrarne reforme zagubljena a stariji katastasci ne postoje. Ipak, prisustvo ostataka naselja iz starijeg vremena otvara mogućnost kultivirajuće starine ovih zemljišta. Gdje god postoje kulture i regulacije korištenja zemljišta šire od lokalnih, poput limitacija polja ili prostranih pasišta, u pitanju su uredbe nadlokalnih vlasti tj. rigidnih autoriteta kakvi su pred parcelaciju Starogradskog polja (hore) bili sposobni eliminirati lokalno stanovništvo, ili ga razgraničiti višekilometarskom međom poput Grčkog zida kod Jablanca. U tom smislu kolonistička hvarska hora podsjeća na komunističku parcelaciju Velikog Bucavca iz godina nasilne kolektivizacije, no takve podatnosti historije unutar ideologema usiljenog paleodatiranja ostaju van dohvata tumačenja i prezentacije.

Problem datiranja lažno svođenih građevina najopsežnije je obradio Christian Lassure, najprije u prvom godištu svojeg časopisa iz 1977. a potom detaljnije u tematu svojeg nakladnog niza iz 1985. godine. Ukratko se dotaknuo svake od ovih situacija: stratigrafija zemljišta, ostatci kultiviranja u zemlji, nalasci novca, spoliji, pokazatelji sukcesivnog obrađivanja lokaliteta, užljebljenja na kamenju zidova, natpisi (graditeljske godine na ključnim pozicijama ili naknadni grafiti), stanje okolnog raslinja, stanje očuvanosti (dugovječnost materijala, patina, raširenost lišajeva), arhitektonski kriteriji (razrađenost koncepta, dosluh s drugim susjednim oblicima, način izgradnje, stiliziranja, arhitektonske i morfološke analogije, tragovi naknadnih izmjena i popravaka, razlike pročelja, priljublivanja i razmaci), pisana vrela (listine, zemljovidi, katastar, isprave javnih bilježnika) i usmena vrela, tj. svjedočanstva i kazivanja.

Prvo obilježje Fantovih dvora kakvo nuka na datacijska promišljanja je njihov objedinjavajući zid. Zid je u smjeru zapad-istok s južne i sjeverne strane dug 24 metra, a u smjeru sjever-jug sa zapadne strane u dužini od 19 metara i s istočne strane u dužini od 21 metar. Sjeverni zid u svojoj istočnoj polovici ima jedini ulaz u čitav sklop. Zidovi su u punoj visini sačuvani na nekoliko mjesta, među kojima najviši zid u perspektivi ulaza ima 3,2 metra visine. Ovako zaokružen prostor podsjeća na zbjeglište, i s uključenim bunjama predstavlja vrlo netipičan kompleks. Bunja na višem dijelu sklopa je integrirana u zide ove rubne ograde, dok su preostale dvije nadograđene. Vrlo je zanimljivo što takva bunja nad ulazom u sklop, zajedno sa svojim prilaznim zidom također naknadno dograđenim uz ogradu sklopa, ima iduće posve netipično obilježje suhozidne gradnje van prostorija: to je

prozorčić kojim se poput puškarnice nadzire ulaz i pristupni prolaz među zidovima, a koji je ugrađen u visoki zid pred ulazom u bunju. Pristup bunji je iznutra bio zatvaran vratima, o čemu svjedoče ostatci šarki kakve se, zajedno sa šupljinom zasuna, mogu naći i na ulazu u čitavi sklop. Pod tim ulazom je kameni prag kakav onemogućuje potkopavanje vrata. S unutrašnje strane ogradnog zida kod ulaza vide se ostatci grube ožbukavanosti, kao i s iste strane u bunji kod puškarnice. Ožbukavanja unutrašnjosti bunja, obično u visini vertikalnih zidova prije sužavanja u krovšte, mogu se pronaći u lažno svođenim građevinama u kojima se dulje boravilo – poput Novog stana u predjelu Samograd na otoku Žirju. Nama je na ovom mjestu zanimljivije primijetiti kako se omazana burna strana unutrašnjeg zida u ovakvim građevinama može zateći i onda kad je bila korištena za vojničku stražu, poput primjera iz proteklog rata. Izvedba ovog ulaznog dijela sklopa, s kanaliziranim pristupom na uzbrdici pod puškarnicom, snažno asocira na fortifikacijska rješenja. Ogradni zid i puškarnica stoga su ponudile dostatne povode za pokušaj datiranja čitave građevine.

Selo Ivinj, koje je zajedno s kasnije neobnovljenom Oštricom bilo demografskom osnovicom za nastanak mjesta Tisno, je uslijed vojnih opasnosti napušteno u prvoj polovici XVI. stoljeća. Krško polje Ivinj-draga je prije tog vremena bilo lokalno obrađivano iz samoga sela Ivinj, o čijoj demografskoj snazi svjedoči i nedaleka crkva Sv. Martina. Ponovno obrađivanje ovog najvećeg polja tišnjanskog kraja nastupilo je u XVII. st., i to s obrađivačima koji su iz Tisnoga do polja dolazili doplovljavajući u uvale Komanjicu i Neseljak.³ Odatle su ustanovljene nove staze za dolazak u polje, kakve prije tog vremena nisu bile potrebne.⁴ Pristaništa u ove dvije uvale su bila korisna i kao mjesta predaje plodina kao feudalnih daća, čemu su kasnije služila i gospodarska zdanja. Fantovi dvori se nalaze u području izlaska objedinjene staze iz krša u polje, koje se i danas zove Laz (tipično za mjesto prolaza, ulaza u područje korištenja zemljišta). U tom dijelu polja toponim je Zaselje, dakle zemljište iza područja povijesnog i današnjeg sela Ivinj. Današnji paralelni putevi kroz Ivinj-dragu (na prvoj katastarskoj izmjeri označena kao cesta državne pošte, dakle od vremena francuske uprave) i kroz selo Ivinj u smjeru istoka mogu se razaznati kao noviji, jer ih stara

³ Toponim Neseljak je zabilježen u katastiku iz XVIII. st. (Juran 2010: 88).

⁴ Ove staze formiraju katastarske čestice 9992 i 9993, Katastarska općina Tisno.

staza siječe ukoso dok se njive pažljivo zaobilaze u pravim kutevima. Starom stazom se poprijeko kroz polje dospijevalo do najdaljih tišnjanskih imanja. Staza je danas zarasla, ali se i dalje može lako katastarski pratiti.⁵

Područje izlaska staze u polje važno je i zbog dosezanja krupnih zemljišta u prisojnom obodu polja nad kojima su postavljeni Fantovi dvori.⁶ Iako bi se moglo pretpostaviti kako bi najizdašnija zemljišta mogla prva doći na red za cijepanje u manje parcele, druga nas mjesta upozoravaju kako su izuzetne poljske građevine nastale kao gospodarska zdanja prostranih ograđenih imanja. Rječit primjer predstavlja Domaćinova bunja, najviša ovakva građevina u Dalmaciji (prije početka zarušavanja dosezala je oko 5,5 m visine), kakva se nalazi u kutu najveće krčevinske parcele na Donjoj Srimi. Kao gospodarsko zdanje vlasnika iz Prvić-Luke, zajedno s manjom bunjom u istoj nasipnoj međi predstavljala je kultivacijski servis izdašne krčevine. Sličan smještaj oličava i prošle godine registrirano kulturno dobro pudaričke gomile s prostranom bunjom i nišama, s koje se također nadziralo od međe do međe prostranog imanja. Vrankovićeve trimi koje je opisivao i dobro nacrtao Skrivaneli također se nalaze u prostranim maslinicima, a njihove pomno izgrađene popločane i nasute plohe za sušenje poljskih plodina daju nam razumjeti i svrhu nasutog zaravnatog platoa unutar Fantovih dvora. Čitav je sklop izgrađen na mjestu gdje se, dolazeći iz krša, dosezalo polje – i to nad njegovim najprostranijim zemljištima. Prostrana zaravan unutar sklopa mogla je nastati kao površina za sušenje plodina (ponajprije smokava) s jednog takvog imanja.

Ravnajući se pružanjem staze koja je, očito, prethodila nastanku današnja dva usporedna puta, izgradnja Fantovih dvora uz spoj staze i polja može se pretpostaviti za vrijeme prije početka XIX. stoljeća. Starost sklopa je očita i po tomu što se raspali dio zidina najvećim dijelom koristio kao kamenolom za novije susjedne prizemnice, koje su u međuvremenu i same zarušene.⁷ Oblik dvora s objedinjavajućom suhozidnom ogradom, fortifikacijskim prilazom i nadzirom puškarnicom sugerira nastanak u vrijeme kad je važna bila i sigurnost ovako izdvojenog imanja, ne pred opsadama (sklop nema vodospremnik) koliko od čarki i zaskakanja. Kad se tome probroji

⁵ Katastarske čestice 9992, 9990 i dalje.

⁶ Katastarske čestice počevši od 5703/2 nadalje.

⁷ Uz katastarsku česticu 5539 i dalje.

netipičan smještaj pudarice – na osojnom, a ne na prisojnom povišenju nad poljem – stječu se elementi datiranja zbjegliškog i gospodarskog sklopa udaljenog od opasnosti kakva je mogla doći preko sjeverne (prisojne) strane polja. Na njihovoj osnovi može se pretpostaviti nastanak sklopa u vrijeme odbacivanja Turaka i ponovnog pristupa kultiviranju lvinj-drage (Juran 2010: 93). Čitav sklop nije nastao u isti mah, o čemu svjedoče uz rub nadograđeni zidovi i građevine. Konac njegove izgradnje s ukupnim fortifikacijskim obilježjima stoga nije mogao biti kasniji od početka sigurnog bivanja u polju i ponovne uspostave feudalnih obveza prema domaćim zemljoposjednicima, kad se u kultivaciji već prodrlo i u udaljenija polja Dazline i Dubrave, uključivo sve do Velima. To izgradnju Fantovih dvora smješta u vrijeme između 1640-tih i 1670-tih godina.

Datiranje jednog krajobraznog vernakularnog sklopa u tridesetogodišnji prozor mogućnosti iz XVII. stoljeća implicira vrijedne pouke o kulturnim krajolicima. Uz izuzetak analogijski datirane Šuplje gromile iz Bilica (Juvanec 2000.), ovo bi bila naša prva građevina čiji je nastanak procijenjen za doba prije industrijske ere i zamaha kulture u modernim agrarnim reformama. Diferenciranje nastanka pojedinih građevina iz njegovog sastava omogućuje nam naznačiti i datacijsku tipologiju lažno svođenih građevina jer je najstarija među njima robustnog polukalotnog profila s višim ulazom i vjerojatnom rasteretnom šupljinom poviše nadvratnika (naknadno popunjenom). Dvije mlađe građevine, iako je jedna od njih integrirana u gradobran nad ulazom i vjerojatno potječe iz istog povijesnog razdoblja, imaju drugačiji profil raščlanjen na "krune", tj. statički spretno oblikovane nasipne prstenove.

Na ovaj način smo utvrdili vrijednosti kulturnog dobra, kakvo može posvjedočiti o historijskom kulturnom krajoliku u potezu sve od udaljenog Tisnog, preko uvala i staza do polja, brda i naknadno zaposjednutih imanja koja su u međuvremenu i sama postala osnovicom za stalna naselja (Dazlina). Građevina svojim obilježjima svjedoči i o poljodjelskim kulturama, autarkičnim gospodarstvima i naravi feudalnih obveza, kao i o smjeni preindustrijskog i industrijskog doba moderniziranih društava čija drugačija vrsta prometnica govori o proširenom mobilizacijskom obuhvatu države. Jasno je kako kulturna zaštita Fantovih dvora ovaj sklop ipak ne može staviti u središte kulturnog krajolika rasprostrtog od Tisnoga do Dazline. No, njihov neizgrađeni okoliš još uvijek može rječito dočarati povijest ljudske

interakcije s prirodom i u komadu krša kakav je ostao beskoristan lokalnoj zajednici i vlasnicima ponuditi nov ekonomski resurs.

Za novu namjenu Fantovih dvora obuhvat kulturnog dobra imao bi uključiti i kaskadno padajući prostor pod zidom prema današnjem putu, jer bi se preko puta i tog prostora osigurala vidljivost čitave građevine. Obnova zidova u njihovim jasnim punim visinama od samog vlasnika se ne može očekivati, te bi stoga utvrđivanje Fantovih dvora kao kulturnog dobra u Registru kulturnih dobara otvorilo puteve obnovi vođenoj od lokalne samouprave. Također, kao što je smještaj sklopa u svoje vrijeme ovisio o prometnici ljudi i vučne stoke, tako je i danas važno primijetiti kako su Fantovi dvori vidljivi s ceste kojom se od Jadranske turističke ceste pristupa otoku Murteru – uključivo sve od nedavno izgrađenog kružnog toka na magistralnoj prometnici. U svakom od scenarija prezentacije valja krenuti od vlasničke obitelji Fantov u Tisnome.

Posebnu temu predstavlja povezivanje građevina poput Fantovih dvora s nematerijalnom kulturnom baštinom. Takva se vezuje za postojeća umijeća njihovih živućih imatelja, što bi se pred sklopom datiranim u XVII. stoljeće moglo doimati proturječnim. Ipak, kulturna praksa krčenja i kultiviranja voćaka je u ovom kraju živa još i u svojim predindustrijskim oblicima. Za potvrdu je dovoljno baciti pogled na uzorni recentno iskrčeni maslinik s druge strane istog brda, na poluotoku Obinjuš. U tom smislu se veza Fantovih dvora s nematerijalnom kulturnom baštinom može uspostaviti, a spoznaje dobivene njihovom datacijom mogle bi pridonijeti definiranju održivog nematerijalnog kulturnog dobra kakvo bi svojoj lokalnoj zajednici otvorilo mogućnosti i pridržavanju kolektivnih intelektualnih prava na karakteristične proizvode podneblja. Nedavno uvedena preventivna registracija nematerijalnog kulturnog dobra umijeća gradnje u suho odnosi se na čitavu jadransku Hrvatsku, i u tom je smislu beskorisna.

Na takav način istaknut krajobrazni sklop, jedinstvena težačka utvrda, u krajoliku je izdvojena pojava za kakvu se teško može postići potpuni nadzor i kontrola pristupa. Uz kvalitetnu obnovu robustnim kamenjem uz poklopne ploče kakve su zadržale osipanje sekcija dijelova ogradnog zida postigla bi se sigurnost obilazaka čak i bez prisutnosti vodiča. Poučne table i

otporno izlivena maketa historijskog krajolika⁸ ovakvim bi obilaziteljima ponudile sadržajna pojašnjenja zatečenih i uključenih oblika, dok bi geokašing (geocaching) građevinu mogao uvezati u obilaziteljske rute otvorenih prostora, ruralnog turizma i vernakularne arhitekture.

S ovakvim prezentacijskim perspektivama Fantovi dvori nanovo mogu postati ekonomsko dobro svojih vlasnika i lokalne zajednice. Njihova obnova nije jednostavan zadatak, jer se kamenje potrebno za podizanje zarušenih zidova danas nalazi na drugim zemljištima a uopće je nedobavljivo krčenjem kako se namaklo u svoje vrijeme, jer ga zakon sada tretira kao pridržano rudno bogatstvo. Ipak, obnovljeni u punoj snazi i prikladno istaknuti u krajoliku sadrže prezentacijski potencijal na kakav se u otvorenim prostorima ne nailazi često. Za zadatke poput ovoga treba ažurirati zakonske i podzakonske tekstove, u kakvima nije uveden ni pojam "kulturni krajolik" iz smjernica za vođenje Popisa svjetske baštine 1992. godine dok se pravilnički propisan postupak obnove ne može primijeniti na vernakularne tehnike (Kale 2013.). Lokalna zajednica se i dalje pojavljuje kao stvaratelj vrijednosti i dobara, u našem slučaju jedne izuzetne građevine koja u najmanju ruku nije čitava poslužila kao kamenolom iako je to kasnijim obližnjim graditeljima moglo biti lakše rješenje. Lokalnoj zajednici u ulozi kustosa, popravljača, korisnika i stvaratelja baštine ne dostaje puki respekt, valja joj biti pri ruci kao partner.

⁸ Historijski krajolik semantički možemo razlikovati od kulturnog krajolika na sličan način kao što se historijski dokument (dokument historijske znanosti) razlikuje od povijesnog dokumenta (dokumenta iz prošlosti). Stoga je npr. aktivni površinski rudokop kulturni (umjetni) krajolik, ali ne i historijski.

Zahvala

Autor iskazuje zahvalnost g. Marinu Mijatu iz Tribunja koji mu je svrnuo pozornost na Fantove dvore, g. Zvoni Fantovu koji mu je kao vlasnik pomogao u istraživanju, g. Šimi Salamunu na vrijednom svjedočanstvu i prof. Borutu Juvancu na stručnoj pomoći.

Sl. 1. Ulaz u sklop i pristup u perspektivi puškarnice.

Sl. 2. Unutrašnji pogled na puškarnicu.

Sl. 3. Starije datirana bunja.

Literatura

Horvatić, Berislav (2000.): Puntarske komarde iz 1577. godine. *Saće* 19:18.

Juran, Kristijan (2010.): Postanak Tisnoga i tišnjanski posjed na kopnu, u: *Toponimija otoka Murtera*, Centar za jadranska onomastička istraživanja Sveučilišta u Zadru, 85-95.

Juvanec, Borut (2000.): Šuplja gromila, Bilice pri Šibeniku. *Prostor* 8 (1):43-54.

Kale, Jadran (1998.): Je li se u neolitiku živjelo u bunjama?, u: *Područje šibenske županije od pretpovijesti do srednjega vijeka (Izdanja Hrvatskog arheološkog društva 19)*, Zagreb: HAD, 75-82.

Kale, Jadran (2013.): Zaštita vještine gradnje suhozida kao nematerijalne kulturne baštine, zaprimljeno za objavljivanje u *Godišnjaku zaštite spomenika kulture*.

Kräusel, Nada (1965.): Prilog poznavanju bunja u okolici Šibenika. Hrvatsko etnološko društvo (rukopis).

Kulušić, Sven (1999.): Tipska obilježja gradnje u suho na kršu hrvatskog primorja (na primjeru konatskih otoka). *Hrvatski geografski glasnik* 61:53-83.

Lassure, Christian (1977.): Eléments pour servir à la datation des constructions en pierre sèche. *L'architecture rurale en pierre sèche – revue de l'architecture populaire et anonyme* 1, s. p.

Lassure, Christian (1985.): Eléments pour servir à la datation des constructions en pierre sèche. *Études et recherches d'architecture vernaculaire* 5, s. p.

Novak, Grga (1955.): *Grapčeva spilja*. Zagreb: JAZU.

Skrivaneli, Pjer (1978.): Prilog poznavanju trina na otoku Hvaru. *Zapisi o zavičaju* 5:26-33.

Spomenici revolucije (1980.): *Spomenici revolucije – zbornik spomenika revolucije 1941. – 1945. godine*. Šibenik: Općinski odbor SUBNOR-a.

FANTOVI DVORI

(Summary)

Fantovi Dvori is a complex of dry stone constructions, surfaces and boundaries, all unified by a wall and an access pathway, located in the village of Ivinj near Tisno. A number of indicators make possible to date the complex back to the 17th century, which makes it even more interesting. Since the dating of dry stone structures outside settlements is common only for prehistoric ruins and ancient land divisions, with the exception of *Šuplja gromila* whose medieval dating has been suggested by analogy, the *Fantovi Dvori* complex represents a valuable example of evaluation of vernacular architecture and cultural landscapes. Along with the structure description and components of the dating argument, a draft of the management plan for the cultural property has been given.

Key words: dry stone walls, cultural landscape, *bunja*